

Реферування документів як затребувана сфера інформаційної діяльності

Ірина Коханова,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри книгознавства
та фондознавства ХДАК

У статті йдеться про особливості викладання навчальної дисципліни "Реферування документів" на факультеті бібліотекознавства та інформатики у Харківській державній академії культури. Розповідається про знання, уміння та навички студентів, необхідні для семантичного опрацювання наукових текстів та складання наукових рефератів із застосуванням різних методів згорання інформації, що надає бібліотечним працівникам широкий спектр можливостей для пошуку роботи в інформаційній сфері.

Нині досить важливим є усвідомлення широкого значення бібліотечної діяльності як однієї зі сфер інформаційної діяльності. Знання теоретичних засад аналітико-синтетичного опрацювання документів, умінь та навичок мікро- та макроаналітичного згорання інформації, а саме, анотування та реферування документів дає змогу випускникам вищого навчального закладу гуманітарного спрямування розширити межі своєї затребуваності. Крім бібліотечних посад, вони можуть обіймати посади помічників керівника, референтів, службовими обов'язками яких передбачено складання аналітичних оглядів, рефератів-екстрактів, рефератів-резюме тощо.

У Харківській державній академії культури з 2002 року студенти факультету бібліотекознавства та інформатики на одній зі спеціалізацій упродовж сьомого семестру вивчають навчальну дисципліну "Реферування документів". Саме знання з цього предмета дають їм можливість стати кваліфікованим фахівцем з опрацювання інформації та, у подальшому, знайти відповідну роботу.

Для того, щоб навчитись самостійно та якісно здійснювати мікроаналітичне згорання інформації, студенти опановують загальну та спеціальну методик реферування, навчаються складати інформативні та індикативні реферати на наукові статті, навчальні посібники, монографії, тези доповідей, авторські свідчення на винаходи з використанням методів екстрагування, перефразування, інтерпретації, анкетного та вибіркового реферування тощо. У процесі реферування вони намагаються оперативно відшукувати у тексті першоджерел маркеровані речення, індикатори та конектори, вчать скорочувати оригінальний текст, не змінюючи його семантики та не наводячи власних думок у тексті вторинного документу. При цьому також необхідно розуміти інформаційну цінність термінів у науковому тексті.

Вивчення будь-якого наукового тексту потребує уміння визначати інформаційну цінність його окремих елементів, а саме, термінів як основних структуроутворюючих та змістовних компонентів. Здійснюючи семантичну компресію (змістовне стиснення) тексту першоджерела, слід адекватно визначити інформаційну цінність тієї чи іншої його частини.

Інформаційну цінність терміна слід розуміти як його здатність підвищувати інформаційний потенціал (тезаурус) користувача [3, с.13]. Інформаційна цінність будь-якого терміна залежить від потреб користувача, його знань, кваліфікації, попереднього досвіду тощо. Взагалі, немає сенсу говорити про інформаційну цінність терміна безвідносно до конкретної ситуації [2]. Розрізняють системну та дискурсивну цінність терміна.

Системна цінність — це цінність терміна як елемента термінологічної системи певної галузі знань. Дискурсивна — цінність терміна як елемента наукового тексту [3, с. 13]. Як системна, так і дискурсивна цінності мають ієрархічний характер (цінність у межах системи, підсистеми тощо, у межах тексту, підтексту). Крім того, в обох випадках додатково виокремлюється низка аспектів, які відображають галузь (підгалузь) знання щодо якої визначається цінність терміна та конкретне питання, яке цікавить користувача.

У зв'язку з цим можна виокремити: предметно-орієнтовану та проблемно-орієнтовану цінність терміна. Серед семантичних характеристик слова як елемента лексичної системи важливе значення мають дві — семантична складність та семантична продуктивність. Семантична складність визначається кількістю семантичних компонентів слова, тобто кількістю лексичних одиниць, значення яких входять до значення слова в якості його безпосередніх або опосередкованих семантичних складових. Семантична продуктивність розуміється як роль слова у формуванні певної термінології [3; 4].

Терміни з великою когнітивною (пізнавальною) значимістю співвідносяться з базовими поняттями відповідної галузі знань. Більшість з них має широку сферу функціонування, ці терміни відомі не лише фахівцям з певної галузі знань, а й широкому загалу.

Терміни з низькою когнітивною значимістю відображають вузькоспеціальні поняття високого ступеня диференціації (більшість з них не мають усталених російських або українських еквівалентів). Терміни з великою інформативною ємністю у більшості випадків відповідають складним спеціальним поняттям. У спеціальних довідниках зафіксована лише частина таких лексичних одиниць. Серед відсутніх — багато нових термінів: мовних та авторських неологізмів, що відбивають поняття, які нещодавно виникли. Терміни з малою інформаційною ємністю найчастіше передають поняття досить широкої сфери функціонування. Оскільки в мові терміни з великою когнітивною значимістю відображають певні категоріальні поняття відповідної галузі знань, вони відіграють важливе значення у формуванні терміносистеми [5].

Значення термінів у науковому тексті відрізняється від їхнього значення у терміносистемі. У тексті терміни з великою когнітивною значимістю несуть досить мале змістовне навантаження. Вони не стільки передають нову інформацію, скільки відносять її до певних базових категорій відповідної галузі знань, тобто виконують роль своєрідних категоріальних або індикативних маркерів.

У зв'язному тексті їхня головна функція — індикативна: вони є показниками тих понять, до яких відноситься текст. Саме в цьому їхня цінність для розуміння наукового тексту, а отже й для різних видів його інтелектуального опрацювання, пов'язаних зі стисненням інформації та отриманням знань.

Терміни з великою інформаційною ємністю означають складні спеціальні поняття малої уживаності. У науковому тексті саме вони набувають особливого статусу, оскільки передають нову інформацію — саме ту, заради якої і створюється текст. Вони виконують роль інформативних маркерів.

У процесі реферування усвідомлення потребує той факт, що зміст реферату є похідним від змісту документа, який реферується. Отже, основне завдання виявляється в тому, щоб встановити змістовну відповідність або семантичну тотожність реферату та першоджерела. Для вирішення цього завдання застосовують критерії семантичної адекватності та семантичної еквівалентності; перший — для оцінювання точності (адекватності) реферування, другий — для оцінювання ступеня повноти відбиття змісту первинного документа в рефераті. Семантично адекватним вважається такий реферат, у якому в скороченій формі, але без змін та інтерпретації відбивається основний зміст первинного документа. Додаткова інформація довідкового або оцінювального характеру, що в окремих випадках може залучатись до тексту реферату, не повинна впливати на змістовну відповідність документа, який реферують. Семантично еквівалентним можна вважати реферат, який містить усю інформацію, яка відбита у тексті першоджерела. Але цей критерій носить певну гіпотетичність, бо такого реферату бути не може, адже реферування завжди передбачає певну втрату інформації.

Ступінь семантичної еквівалентності слід розглядати як здатність реферату задовольняти інформаційні потреби користувача (в якій мірі він може замінити читання первинного документа) [1].

Лінійно-композиційна структура наукового тексту визначається міцністю семантичних зв'язків між лінійними фрагментами тексту. Вона знаходить своє відображення у членуванні тексту на відносно самостійні у змістовному значенні лінійні відрізки — вступ, основну частину тексту (з можливим подальшим поділом на підрозділи, в яких описуються завдання, методи дослідження, проведені експерименти, обговорюються їхні результати тощо) та заключну частину.

Когнітивна (пізнавальна) структура наукового тексту визначається розподіленням у тексті елементів, що несуть нові знання, відбивають та пояснюють нові поняття. У центральних розділах тексту (в основній частині) найчастіше зустрічаються терміни з великою, відносно вступу та заключної частини, інформаційною значимістю. Це свідчить

про те, що у вступі та заключній частині перевага надається термінам з більш загальним значенням, а саме, індикативним маркерам, а у центральних розділах — інформаційно насиченим термінам, тобто інформаційним маркерам [4; 5].

Стосовно текстів наукових статей, то, як правило, їхні тексти складаються з фрагментів, які умовно можна поділити на: описові та конструктивні. До перших належить: опис пристроїв та конструкцій; викладення сутності експеримента; його обговорення тощо. До другої — відноситься безпосередньо концептуальна частина наукового тексту — викладення гіпотези, наукових методів, винаходів, запропонованих пристроїв та систем, що фактично і є комунікативним завданням автора [3, с.20].

"Нові" терміни, як правило, концентруються в центральних фрагментах відповідних структур тексту: в центральних розділах статті їх більше, ніж у вступі чи заключній частині; в центральних абзацах розділу їх більше, ніж у перших та останніх; у центральних реченнях абзацу вони зустрічаються частіше, ніж у першому чи останньому.

Отже, знання складних понять, пов'язаних зі згорганням інформації, надає дипломованим бібліотечним працівникам широкий спектр можливостей для пошуку роботи в інформаційній сфері.

Список використаної літератури

1. *Леонов В. П.* Об оценке понятности рефератов / В. П. Леонов, Н. Э. Сергеева // НТИ. Серия 1. — 1980. — № 8. — С. 1—6.
2. *Подпольный Д. Ф.* Об определении значимости слова / Д. Ф. Подпольный // НТИ. Серия 2. — 1989. — № 2. — С. 9—15.
3. *Скоруходько Э. Ф.* Информационная ценность термина в научном тексте (индикативные и информативные маркеры) / Э. Ф. Скоруходько // НТИ. Серия 2. — 1998. — № 9. — С. 13—22.
4. *Скоруходько Э. Ф.* Роль системо- и текстообусловленных характеристик термина в частотном индексировании научных текстов / Э. Ф. Скоруходько // НТИ. Серия 2. — 2002. — № 8. — С. 1—6.
5. *Скоруходько Э. Ф.* Термины, выражающие новые знания / Э. Ф. Скоруходько // НТИ. Серия 2. — 1999. — № 4. — С. 13—22.

УДК 025.7/9(477.83/.86)

Бібліотечно-інформаційні ресурси Галичини: питання формування та забезпечення доступу

*Ірина Головацька,
здобувач ХДАК*

У статті висвітлюються сучасні проблеми формування бібліотечно-інформаційних ресурсів Галичини та пропонуються заходи для підвищення ефективності доступу до них.

В статье освещаются современные проблемы формирования библиотечно-информационных ресурсов Галичины и предлагаются мероприятия по повышению эффективности доступа к ним.

In the article the modern problems of formation of librarian-informative resources of Galichiny are lighted and measures on the rise of efficiency of access to them are offered.

Важливим сегментом національного інформаційного та соціокультурного простору України є регіональні інформаційні ресурси, які утворюють підґрунтя інформаційного потенціалу регіону. Від якості формування інформаційного потенціалу регіону як стратегічного арсеналу держави залежать ефективність реалізації регіональної інформаційної політики, національної політики і, врешті-решт, — національна безпека та інформаційний суверенітет нашої держави. Завдяки чітко структурованим документно-інформаційним ресурсам (ДІР) окремих регіонів України забезпечується право на вільний доступ до інформації, регламентований чинними національними та міжнародними нормативно-правовими актами.

Аксіологічна проблема зберігання та використання документно-інформаційних ресурсів (локальних, регіональних та національних) стає надзвичайно актуальною в період переходу від постіндустріального до інформаційного суспільства. Вона тісно пов'язана з найважливішими завданнями інформатизації, що постають перед Україною. Стаття має на меті висвітлити сучасні проблеми формування